

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Білоцерківський національний аграрний університет**  
**Словацький сільськогосподарський університет, м. Нітра**  
**ДУ «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти»**  
**Білоцерківський технологічно-економічний коледж**  
**Козелецький коледж ветеринарної медицини**  
**Компаніївський коледж ветеринарної медицини**  
**Золотоніський коледж ветеринарної медицини**  
**Олександрійський коледж**  
**Бобринецький коледж ім. В. Порика**  
**Тульчинський коледж ветеринарної медицини**  
**Маслівський аграрний коледж ім. П.Х. Гаркавого**



## **ПРОГРАМА**

міжнародної науково-практичної конференції

### **АГРАРНА ОСВІТА ТА НАУКА: ДОСЯГНЕННЯ, РОЛЬ, ФАКТОРИ РОСТУ**

**Інноваційні психолого-педагогічні та правові  
засади аграрної науки в умовах  
міжкультурної аграрної комунікації**

**31 жовтня 2019 року**

Біла Церква  
2019

## УДК 340

**МАКАРЧУК В.В.**, асистент

*Білоцерківський національний аграрний університет*

### РЕЄСТРОВЕ КОЗАЦТВО В ІСТОРІОГРАФІЇ XVII СТ.

Публікація аналізує історіографію реєстрового козацтва у XVII ст.. Розглянуто джерела з історії козацтва. Здійснено аналіз архівних фондів з історії реєстрового козацтва. Показано козацтво як соціальне явище та суспільна верства, що пізніше стало рушійною силою для боротьби українського народу за свої права і свободи, а надалі - за відродження власної держави.

**Ключові слова:** реєстрове козацтво, історіографія, архівні фонди, правовий статус, козацькі літописи.

Перед сучасними дослідниками історії українського козацтва постає важливе завдання – дослідити й узагальнити правове становище козацтва в період його виникнення і функціонування, а також окреслити шляхи та основні тенденції розвитку правового статусу цієї соціальної групи з тим, щоб ці здобутки можна було репрезентувати і використати у подальшій державно-правовій розбудові України.

Проблема формування та розвитку українського козацтва завжди перебувала у полі зору вітчизняної історично-правової та історичної науки. Протягом другої половини XVII – початку XX ст. доба козачини висвітлювалася істориками та правниками до революційного періоду української історіографії. Починаючи з другої половини XVII ст., в період підйому національної енергії і духовного життя, пов'язаного з національно-визвольною війною під проводом Б.Хмельницького, з'являється особлива категорія історичних творів, так звані козацькі літописи, які у публіцистичній формі висвітлювали ті чи інші події козацького життя. Джерелами цієї категорії рукописів були перекази українських та польських очевидців тих чи інших подій, офіційні правові акти, щоденники (діаріуші), журнали подій, що велись в генеральній канцелярії і навіть поетичні твори. Найбільш характерними зразками «козацького літописання» стали роботи Самовидця, Величка і Граб'янки.

Невідомий нам автор, який в історіографії дістав ім'я Самовидця, підготував працю «Про початок і причини війни Хмельницького» [1, с. 3], де він моралізує і оцінює ті чи інші історичні події та постаті з погляду своїх релігійних та соціально-політичних переконань. Схожими за своїм інформаційним наповненням та стилістикою викладу історичних подій були козацькі літописи канцеляриста Віська Запорозького Самійла Величка [2, с. 5] та полкового судді Григорія Граб'янки [3, с. 8], які також центральне місце у своїх працях відводять зазначеному періоду, акцентуючи увагу на тих договорах з Москвою, де йшлося про чисельність реєстрового козацтва

Окремо слід сказати про перший том видання «Акти, що відносяться до історії Західної Росії» [4], та перший, другий, шостий, десятий, дванадцятий й тринадцятий томи видання «Акти, що відносяться до історії Південної та Західної Росії» [5], що стали надбанням Археографічної комісії створеної для вивчення історії південно-західної Росії, а також перша, третя й сьома частини видання «Архів Південно-

Західної Росії» [6], що стали надбанням Комісії для дослідження давніх актів при Київському, Подільському та Волинському генерал-губернаторі. У них є окремі чимало відомості про організацію та діяльність реєстрового козацтва. У переважній більшості – це гетьманські універсали і листи полковників, що стосуються, в основному, охотницьких полків. Вони дають уявлення про комплектування, управління, постачання і розташування охотницьких полків і характер їх військової служби.

Розвиток сучасної історично-правової науки дозволив використати багатий та різноманітний масив опублікованих рукописних матеріалів, які виявлені в архівах і рукописних відділах бібліотек України та Російської Федерації, що сприяло документальному забезпеченню досліджень історії реєстрового козацтва. Зокрема, велику кількість оригінальних документів з досліджуваної проблематики виявлено в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві. На особливу увагу заслуговують документальні матеріали з фондів першої Малоросійської Колегії. Зазначений блок джерел включає в себе різноманітні за жанром документи. Серед них можна виділити такі основні групи:

укази наказному гетьману та правителям Генеральної військової канцелярії;  
укази російським владним інституціям в Україні (комендантам, наглядачам);  
ділове листування з російськими верховними та центральними органами влади (Сенатом, Верховною таємною радою, Кабінетом Його Імператорської величності, колегіями, центральними конторами) та Київською губернською канцелярією;  
реєстри вирішення поточних справ управління Гетьманщиною.

При дослідженні проблеми широко залучалися також матеріали з інших фондів. Йдеться про ф. 51 (оп. 3), у документах якого знаходимо адміністративну та судову діяльність Гетьмана, Генеральної військової канцелярії, ф. 56 – судову практику Генерального військового суду, де розглядалися і спори реєстровців.

Таким чином, історія українського козацтва загалом і реєстрового зокрема є однією з найяскравіших сторінок української історично-правової науки. Першочергову увагу вона приділяла козацтву як соціальному явищу та суспільній верстві, що пізніше стало рушійною силою для боротьби українського народу за свої права і свободи, а надалі - за відродження власної держави.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Літопис Самовидця / Ред. кол.: А.Д. Скаба (відп. ред.), І.О. Гуржій, В.А. Дядиченко. – Інститут історії АН УРСР. Київ.: Вид-во «Наукова думка», 1971. 206 с.
2. Величко Самійло. Літопис / Самійло Величко. - У 2 т. / Пер. з книжної української мови, комент. В.О. Шевчука; Відп. ред. О.В. Мишанич. Київ: Дніпро, 1991. – Т. 1. 369 с.
3. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. О.Субтельний Київ: Т-во «Знання» України, 1992, 192 с.
4. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. 1. Санкт-Петербург, 1846. 409 с.
5. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. 1. Санкт-Петербург.: Типография Эдуарда Праца, 1873. 318 с.
6. Архив Юго-Западной России, издаваемый временною комиссией для разбора древних актов, высочайше утвержденною при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Ч. 1. – Т. 7. Киев, 1887. 737 с.

**УДК 340**

**ХАРЬКОВЩЕНКО Ю.Є.**, канд. філос. наук